

הַלְבוֹת רֵאשִׁיחַדָּשׁ סִימָן תַּכב

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק יב]

לכן מדלגין בוי⁽¹⁴⁾ וכו', ויש מדלגין דלוג אחר [רמב"ם]. וְעֵינִי בְּאַלְיָה רַבָּה טַעַם לְמַנְהִיגוּת⁽¹⁵⁾.

(14) ואם טעה ואמר הלל שלם, כתב בשו"ת פתחא זוטא (אוי"ח סי' כה) שנראה שאינו נחשב להפסק ואינו צריך לחזור, וסיים שצ"ע בזה. והוסיף, שודאי יכול לחזור ולקרא בלא ברכה.

(15) שביאר (בס"ק יב) שמדלגים על קטעים אלו כיון שהענינים שבהם שווים בחלקם לחלקים של פרקים אחרים שבהלל.

[משנב ס"ק יג]

דְּלַפְעָקִים 'גומר' בְּלִשׁוֹן חֻקִּים כְּמוֹ 'קורא'⁽¹⁶⁾.

(16) וגם בימים שגומרים בהם את ההלל, כתב הרמ"א לקמן (סי' תפח ס"א) שיש לברך 'לקרוא את ההלל'. ובטעם הדבר כתב במשנב שם (סי"ג) ובשעה צ"ש (ס"ק ג), שהרי אם ידלג אפילו אות אחת לא נחשב שגמר את ההלל, ויש בזה חשש ברכה לבטלה.

[משנב ס"ק יד]

זְאֻמְנִיקָא לֹא מְבַרְכִין⁽¹⁷⁾.

(17) ומי שנהג שלא לברך על הלל, ושומע את הברכה מהנהוג לברך, כתב בביה"ל לעיל (סי' רטו ס"ד ד"ה ואסור) לענין הנהג לברך כאילו דעה שלהלכה אין מכריעים כמותה אך לא נדחתה בפוסקים, שאף שהשומע את הברכה אינו חייב לענות עליה אמן, מימ מותר לו לענות, ואם כן הוא הדין לענין ברכה על הלל.

ומי שמהגו שלא לברך על הלל שבדילוג ונודמן לו להיות ש"ץ במקום שנהגים לברך, כתב בשו"ת חיים שאל (להחיד"א, ח"א סי' צט) שיכול לברך וכמהגו הציבור, וכן כתב בשו"ת אגרות משה (אוי"ח ח"ב סי' צד) לענין אמירת ההלל בליל פסח בבית הכנסת. והוסיף, שאף אם אינו ש"ץ, מימ אם יהיה ניכר לציבור שאינו מברך, צריך הוא לברך.

ואם מנהגו לברך ונמצא בציבור שאין מנהגם לברך, כתב הגרש"ז איערבך (הליכות שלמה ראש חודש פ"א דבר הלכה אות טו) שיברך בלחש.

ואם בא להשתקע במקום שנהגו שלא לברך על הלל שבדילוג או להיפך, הורה הגרש"ז איערבך (הליכות שלמה שם סי"א וארחות הלכה הע' 36) שלאחר שקנה שם דירה, ישנה ממנהגו ויתנהג כמנהג המקום שבו לגור בו.

[משנב ס"ק טו]

זְאֻמְנִיקָא לֹא מְבַרְכִין עֲלֵיהֶם⁽¹⁸⁾.

(18) ומי שלא בירך את הברכה שקדם ההלל, כתב בביה"ל לעיל (סי' נג ס"ב ד"ה אמר) שמ"מ יברך את הברכה שלאחר הלל.

ואם נזכר באמצע ההלל שלא בירך לפניו, כתבו הברכי יוסף (סי' תרפג ס"ק א) והפך החיים (שם ס"ק ג) לענין הלל בחנוכה, שיברך במקום שזכור, וימשיך לאומרו על הסדר. והגר"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובה שכב בסוף הספר) כתב לענין הלל ברי"ח, שיברך ויתחיל שנית מתחילת ההלל.

ואם סיים את כל ההלל ולא בירך לא לפניו ולא לאחריו, כתב המאמר מרדכי (סי' תפח ס"ק ב) שגם בימים שגומרים את ההלל אינו צריך לחזור ולקרא את ההלל, כיון שהברכות הן רק מדרבנן ואינן מעכבות, וכבר יצא ידי חובת הלל.

ואת הברכה על ההלל, היה החזו"א (דינים והנהגות פט"ז אות א) מתחיל לברך מיד כשהש"ץ התחיל לברך, ולא היה ממתין עד שסיים הש"ץ את ברכתו.

[משנב ס"ק טז]

יִקְרָא הַלֵּל תְּחִלָּה עִם הַצִּבּוּר וְאַחֲרָיָהּ יִתְפַּלֵּל⁽¹⁹⁾ וכו', וְשֵׁלָא יִפְסִיד הַבְּרָכוֹת⁽²⁰⁾.

(19) כאן משמע שרק בגלל הברכה יאמר תחילה את ההלל ואחר כך יתפלל, אמנם לקמן (סי' תפח ס"ק ג) כתב שגם בימים שגומרים את ההלל ומברכים עליו, יקרא תחילה את ההלל ואחר כך יתפלל.

וכן אם שכח לומר 'עלה ויבוא' ונזכר קודם ההלל, כתב הדעת תורה (ס"ב) בשם שו"ת תפארת צבי (בישקו, או"ח סי' טו), שתחילה יאמר הלל עם הציבור ואחר כך יחזור להתפלל, אך כשתתפלל ביחודות, יחזור ויתפלל תחילה ואחר כך יאמר הלל, וכן הורה הגר"ז איערבך (הליכות שלמה ראש חודש פ"א דבר הלכה אות ו) [אלא שהוסיפו בהע' שם, שלדעת הגר"ז איערבך יתכן שאף כשתתפלל ביחודות יכול לעשות כן]. מאידך, הגר"ח קניבסקי כתב (אשי ישראל פל"ט הע' קד) שטוב שיתפלל מיד קודם אמירת ההלל.

(20) ואם עומד בין 'שתבח' לברכת 'יוצר אור', וידע שלאחר מכן לא יודמן לו לומר הלל בציבור, כתב בשעה צ"ש לקמן (סי' תפח ס"ק ד) שיאמר כעת הלל עם הציבור.

[משנב ס"ק יח]

וְנִקְּנוּ כֵּן בְּהוֹדוֹ' וְלֹא בְּאַנְא'⁽²¹⁾ וכו', וְכָל גִּזְוִי יֵשׁ לוֹ לִזְמַר לְשִׁנְיָם⁽²²⁾.

(21) אמנם לענין הלל בליל הסדר, כתב הרמ"א לקמן (סי' תעט ס"א) שיש לעשות כן גם ב'הודו' וגם ב'אנא'.

(22) ואם אין לפניו שנים גדולים, כתב המקור חיים (בקיצור הלכות ס"ב) שיאמר לאשתו ובנו, וכן כתב במשנב לקמן (סי' תעט ס"ק ט) לענין ליל הסדר. אכן הטור והב"י (סי' תעט) כתבו, שיאמר לאשתו ובניו הקטנים שהגיעו לחינוך. והפמ"ג (סי' תצ משנב ס"ק ג) כתב, שיכול לומר גם בפני שני קטנים שהגיעו לחינוך.

ואם הם רק שנים, כתב לקמן (סי' תעט ס"ק יא) שיאמרו שניהם יחד 'הודו'.

[משנב ס"ק יט]

ובמקומותינו המנהג לקבל מ'אודך' עד סוף הלל⁽²³⁾.

(23) ופסוקים שלא נהגו לכופלם, הורה הגר"ש אלישיב (פניני תפילה עמ' לג) שאסור לכופלם, ולא מטעם הפסק, אלא משום שנראה כמסוּף על ההלל.

[משנב ס"ק כ]

וְהִקְלָה עוֹנִים אַחֲרָיו 'הודו וגו'⁽²⁴⁾.

(24) ומי שעומד בהלל באחד הפרקים שלפני 'הודו' וכו' או 'אנא' וכו', והש"ץ התחיל 'הודו', או 'אנא', כתב הגר"ח קניבסקי (דולה ומשקה עמ' קעד) שימשיך במקום שבו הוא עומד, ולא יענה עם הציבור.

[משנב ס"ק כא]

רוֹצֵה לִזְמַר, בְּאֻמְצֵעַ הַפָּרָק. וְעֵינִי לְעִיל בְּסִימָן סוֹ וְתִלְמֵד לְקָאן בְּאֻר הַדְּבָרִים⁽²⁵⁾.

(25) ובזמן הזה שלא נהגים לשאול בשלום אדם שנכנס לבית הכנסת באמצע התפילה, כתב לעיל (סי' נא ס"ק יב וסי' סו ס"ק ב) שאסור להפסיק באמצע פסוקי דמזמרה או קריאת שמע. ואף למי שהוא חייב בכבודו מפני היראה, כתב השו"ת הלכות (סי' סו ס"א) בשם הח"י ארם (כלל כ ס"ו) שאסור, ואם כן הוא הדין שבהלל אין להפסיק לצורך זה.

(יא) פוסקים: (יג) גְּמָרָא ופוסקים: (יג) כְּמוֹ אֵי-טוֹב שֶׁנִּי שְׂכֵסִי הַקְּבָרָא בִּכְצִיָּה ד[ר] וְכִיצָא כְּזֶה, כֵּן קָבְרוּ הַתּוֹסֵפּוֹת וְהַאֲדָרָא וְרַעֲיָא. וְקָבְרוּ הַתּוֹסֵפּוֹת עֲרֻכֵּי דִין אֶת לְשׁוֹנָם: וְכַל מִשְׁמַר שֶׁנֶּאֱמַר דַּע רַבּוֹת עָלֶיךָ דְּטוֹב לִיכְרוֹי לְחִידֵי מַבְחָלָא, דְּהֵיא דְּנֻדָּא אִין מַחֲבִיב לְאִמְרוּ, מִלֵּל מִקְדָּם מֵאֲחֵר שְׁמוּנִיק עֲלֵיךְ (דף א' אה) בְּרַבְּהָ בִּלְשׁוֹנָא, וְכֵן הָיָה מִכְרֹחַ עַל מִלְּתָא לִבֵּל שְׁאִינִי בִּלְשׁוֹנָא, דְּאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל שְׁחָם סְטִירוּת מִלֵּל מִקְדָּם עַל מִלְּתָא לִשְׁלֹו, דֵּךְ עַל מִלְּתָא לִשְׁלֹו: (דף א' אה) (ה) "הִנֵּה": (טו) וְנֶאֱמַר שֶׁשֶּׁ עוֹד שְׁהוּת לִקְרִיאַת שְׁמֵעַ וְחֶלְפָּה: (טו) וְהִי עֲדִידִי טַי, שִׁיזָא כְּזֶה גַם דַּעַת הַרְבֵּם"ס דְּסִבְיָא לֵה דְּכִרְאֵשׁ חֲדָשׁ אִין לִקְרוֹת בְּרַבְּהָ בְּשׁוּם גֻּגְיָ: (פ) וְכַבֵּל הַפְּגָן אֲבָרְסֵם, דְּאֶרֶץ וְאִמְרוּן בְּחִידֵי בִּשְׁמֵר אֲחֵרֵי: כֵּן מִלֵּל הַגְּדוֹל, אֲפֹסֶר דְּשִׁאֲנִי הַמָּא, כֵּינֵן דְּהוּא דִּין שְׁיִירָה כְּעִי' שִׁיזָעֵנָא אֲחֵרֵי, כְּדִמְצֵינָא בִּשְׁבִירַת הַסֵּם: (ס) אֲלֵיהּ רַבֵּה: (ס) עֵין בְּשׁוּר: (ס) מִגְּזָא-בְּרֵינָא וְאֵלֵיהּ רַבֵּה:

הלכות ראש-חודש סימן תכב

להגה ודקא בראש-חודש ופסח בקמים שאין גומרין הלל, אכל בשגומרין אותו, לענין הפסקה דינו כמו בקריאת שמע. (כג) וצ"ן לקמן סימן תפח סעיף א: ה' לאם הפסיק בו (כד) וְשָׁהָה, אָפְלוּ שָׁהָה כְּדִי לְגַמֵּר כְּלוּ, (כה) אִינוּ צָרִיךְ לְחַזֵּר לְרֹאשׁ: ו' מִתְקַבֵּל הַלֵּל (כו) *לְמַפְרַע, לֹא יֵצֵא. (טצה, תיחז) (כז) *לְמַקּוֹם שֶׁשָּׁעָה בו (ובניו ירוס): ז' יִמְצֹת קְרִיאַת הַלֵּל (כח) *מַעֲמֹד:

באר היטב

יאמר נא וגו' מפי הש"ץ, ד'שמוע בעונה, ואם לא שמע לא יצא, ומוטב שיאמר בעצמו בנחת, מ"א, ע"ש: (י) אָפְלוּ. מ"א העלה: והחמיר יחזור לקרותו בלא ברכה, ע"ש: (יא) לְמַקּוֹם, פ"י אם דלג פסוק א' ונזכר א"כ לא יאמרנו במקום שנוצר דא"כ ה"ל קורא למפרע אלא יתחיל מאותו הפסוק ויאמר עד סוף: (יב) מַעֲמֹד. ואסור לסמן עצמו לעמוד או לכתל, דסמיכה אינה בעמידה, מ"א, ע"ש בארץ כפה שחפה על רמ"א ב"ח סימן יז ודו"ק. ומה שקורין בליל-פסח הלל מישב, משום שחולקין אותו אין מטרחיין אותו לעמוד, ט"ז:

שער תשובה

באר הלכה

בניחוי, אכן מדברי המחבר שהביא למעלה דעת הרמב"ם שאין מברכין כלל בראש-חודש על הלל ושנהגו כוותה, והבא סתם בדיון זה, משמע דסבירא לה דרין זה שחך לכלי שלמא, ולא דמי למי שקורא בספר תהלים גדול להפסיק לכל דבר, דשאני הכא דהוא פרסומי נפא ותשיבא יותר ולהכי אין להפסיק בכדי, וסבירא וזו נזכרת בברכות דף יד, ואף לפי הפסקא שם מהני על-כ"פ פנים ברכא וזו שלא להפסיק בכדי: * לְמַפְרַע לֹא יֵצֵא. בן איתא בש"ס מגלה ירש פרק ב. ולכאורה הש"ס לא קאי אלא אומנים מחזיב לקרותו, דכחן שחך לומר יצא או לא יצא, מה שאין בן בקים שאין גומרין והוא רק מוד מנהגא בעלמא, מאי שחך יצא או לא יצא, ואס"פ מנא לה להשליח? ערוך להעתיק הדיון לגבי ראש-חודש? ועוד, לכאורה למפרע נקרא, אם דלג פסוק אחד באיזה קאפיט"ל ויחזר שאמר אחריו אינה פסוקים נזכר מדלוגו ואמר שם זה הפסוק, דכתב בבית-יוסף וביאור הפגן-אברקנה, דזה נקרא קורא למפרע, וקשה לי, דזה שחך רק לגבי קריאת שמע ששם אם חסר פסוק אחד לא יצא, וזה הפסוק שקרא שלא בסדרן לא ערוך משאל קראוהו כלל [בגון שקרא יחזיר הדברים? קום וצאבט], דמא הוא שצריך לחזור ולקרות יחזיר הדברים, דקראוה ראשונה שקרא יחזיר הדברים? לא נחשב לקריאה, ואם לא יקראוה פעם שניה נמצא שחסר זה הפסוק, אבל הכא גבי הלל דראש-חודש שקוראין אותו בדלוג, מאי נפקא מנא אם חסר פסוק אחד, הלא בודאי לענין דלוג, אינו מתוך שידלג דוקא קאפיט"ל לא לנו, דהוא הדיון אם עושה דלוג אחר, כמו שכתב הרמב"ם? ואולי גבי הלל למפרע, כיון דנפקא לן בגמרא זה מקרא ד"ממורח שמע עד מבוא מהלל שם ה", מה השמש הולך בסדר ממורח למערב ואינה הולכת למפרע בן ההלול צריך להיות בסדר דוקא, גרע זה מאס חסר פסוק אחד לגמרי. ולולי דבריהם היה נראה לי לומר, דהאי למפרע מירי באפן זה דוקא, בגון שחשור פסוק ראשון מן הלל והתחיל פסוק שני (33) ואחר כך אמר פסוק ראשון [וא לפי מה שכתב הפרי חדש דבאן שחך שם למפרע גם לענין הפרשיות, ויציר שקרא קאפיט"ל יצא וישאל? קום קאפיט"ל ראשון], וענין זה של למפרע לא נזכר להכשירו מטעם דלוג, דלוגו נקרא שהתחיל כבאי ודלג באמצע, בין משמע בגמרא: רב אקלע לכלל, חזינהו דקא קרו הלל, סבר לאפסוקינהו, וכן דחזי דקמדלגי וכו'; משמע דבהתחלת ההלל קראו קראוי. והנה למעשה בודאי יש להחמיר בכל גוני שקרא למפרע לחזור ולקרות, כמו שכתבו בבית-יוסף ומגן-אברקנה, אבל לענין ברכה בודאי יש לזהר שלא לחזור ולברך, וכמו שכתבנו מחילה, ובפרט שיכא שקורא בנחיד, דכלאו הכי דעת פסה ראשונים שלא לברך: * לְמַקּוֹם שֶׁשָּׁעָה בו, עין במשנה בריה דאם אינו יודע היכן טעה יחזור לראש הפרק. הנה דין זה הוא מרובו יתום והובא בבית-יוסף, ואינו יודע מהיכן למד זה, אי מקריאת שמע, הלא הוא דאורייתא ויש להחמיר מספק, מה שאין בן ההלל, אפלו בקמים שגומרין הלל הוא גס"פ רק מדרבנן, ואף דשם חזו"ן אפלו אם הספק הוא על פרשה שניה, דשם לכמה פוסקים הוא מדרבנן, שם השעם הוא מפיין שכתב עסוק הוא בקריאה של פרשה ראשונה שהוא מתיב בה, כמו שכתבו מהפרישים. ואולי, דכיון שהוא מברך על ההלל ויש בזה משום חשש דלא תשא וגו' אם לא יחזור ויקרא, והוא כעין ספק בדאורייתא (34), וצריך עיון: * מַעֲמֹד. עין מגן-אברקנה דאסור לסמן עצמו לעמוד או לכתל, דסמיכה אינה בעמידה, ונגזר הסמיכה, עין לעיל בסימן קמא, והאריך בזה, והעתיקו האחרונים את דבריו. אך בספר בית-מאיר האריך להשיג עליו ודעתו דבדרבנן לא מחמירין בסמיכה, וכמו בישיבה בעונה דלא מחמירין בסמיכה. ונקרא לעניית דעתו כדבריו על-כ"פ פנים בגדול דהלל, דאפלו אם נאמר פגן-אברקנה דלא ילפינן עדות משיבה בעונה, מכל מקום הכא לענין הלל אין להחמיר יותר משיבה בעונה, שהרי עקר דין זה נובע משבלי-לקט סימן קע, ואחר שכתב טעם דעמידה משום דהיי כעין עדות, מפסיק שם: וכן היו קורין

שער הציון

(כא) בית-יוסף ודרכי-משה וקובש: (כב) ולהכי לא הגיה הרמ"א כמו בפעין הקודם: (כג) דרכי-משה: (כד) לבוש: ובי"ח החמיר עוד יותר אפלו לענין ראש-חודש: (כה) מגן-אברקנה: (כו) פרי חדש, וכן מוכח מעלת-תמיד בסימן תרצ סעיף ו שכתב שם לענין מגלה גס"פ דלא דמי לקריאת שמע מהאי טעמא דהן מסבוכות זו לזו, עין שם, ופשוט לזירה הוא הדיון לענין הלל, אחר-כך עמאתי בבאור הגר"א בסימן סד דסבר גס"פ הכי: (כז) זה השעם בפריימגדים וכן בעלת-תמיד הג"ל. ובפרי חדש כתב עוד טעם, עין שם: (כח) הנהו אפלו בקמים שגומרין ההלל, כי מהפריימגדים משמע דלא בירא לה דבר זה, עין שם: (כט) בית-יוסף ומגן-אברקנה: (ל) בית-יוסף:

הלכות ראשית ס'מן תכב

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק כב]

ואפלו בין הפקדים⁽²⁶⁾.

(26) ולענות לדברים שבקדושה באמצע ההלל, כתב הרמ"א שבימים שבהם גומרים את ההלל, מפסיק בהלל כדרך שמפסיק בקריאת שמע, שלגביה כתב השו"ע לעיל (סי' סו ס"ג) שמותר להפסיק בה כדי לענות לקדוש קדושה וברכו, ואם כן כל שכן שמותר לענות לדברים אלו בהלל של ר"ח, שההפסק בו דינו קל מקריאת שמע.

ולענות 'אמן' וברוך הוא וברוך שמו' באמצע ההלל, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובות שכה ושכט בסוף הספר) ש'ברוך הוא וברוך שמו' לא יענה, אבל 'אמן' ראשי לענות.

וכשעומד בברכת 'יהללוך' שבסוף ההלל, והש"ץ כבר מסיים את הברכה, כתב הגר"ח קניבסקי (שם תשובה שכה) שנראה שלא יענה אמן על ברכת הש"ץ, וכמו שכתב הביה"ל לעיל (סי' נא ס"ב ד"ה ברוך) שאם עומד בישתבח והש"ץ סיים ברכה זו, לא יענה אמן על ברכת הש"ץ.

ואם סיים את הברכה שלאחר ההלל יחד עם הש"ץ, כתב לעיל (סי' נא ס"ק ג) שיענה אמן על ברכת הש"ץ, ואף שבשאר ברכות הדין הוא שלא יענה, כיון שנראה כעונה אמן על ברכת עצמו, בברכה זו יענה, כיון שהרבה פוסקים סוברים שבברכה זו עונה אמן גם על ברכת עצמו.

ואם קראוהו לעלות לתורה באמצע ההלל, כתבו הכף החיים (פאלאג'י סי' יח ס"ק מה) והשערי רחמים (על השערי אפרים שער א ס"ק ה) שראשי לעלות. ואפילו בימים שבהם גומרים את ההלל יעשה כן, שהרי דין ההלל כדון קריאת שמע, וכיון שכתב המשניב לעיל (סי' סו ס"ק כו) שאם קראוהו לעלות לתורה כשהוא קורא קריאת שמע, מותר לו לעלות, אם כן הוא הדין שגם בהלל מותר.

ואם צריך לנקיטו באמצע ההלל באופן שאין בו משום 'בל תשקצו', כתב בביה"ל לעיל (סי' צב ס"ב ד"ה קורא) שמותר לו לסיים את ההלל.

[משנב ס"ק כה]

אינו אלא מדרבנן⁽²⁷⁾ וכו', ויש מקמידין בנה⁽²⁸⁾ וכו', וצ"ע לעיל בסימן סה במשנה בדרבנן⁽²⁹⁾.

(27) ומטעם זה, גם המסופק אם אמר הלל בר"ח או ביו"ט, כתב בשו"ת שאגת אריה (סי' טו) והובא בשערי תשובה (סי' תפח ס"ק ב), שאינו צריך לחזור ולומר הלל, כיון שספק דרבנן לקולא.

(28) והאופן לשער את הזמן ששהה, כתב הרמ"א לעיל (סי' סה ס"א) לענין הפסק בקריאת שמע, שמשערים בקורא עצמו, ולא לפי קריאת רוב בני אדם. והוסיף במשנב שם (ס"ק ז), שדין זה שמשערים בקורא עצמו הוא בין להקל ובין להחמיר.

וכשהקורא עצמו בדרך כלל קורא מהר ובפעם זו קרא לאט וכן להיפך, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל תשובה מז שבסוף הספר) שצריך לשער כמו שקרא עתה, וסיים וצריך עיון.

(29) שם (ס"ק ו) סתם וכתב שגם בהלל הדין הוא שאם שהה מחמת אונס כדי לגמור את כולו צריך לחזור לתחילת ההלל. ובביה"ל שם (ס"א ד"ה קראה) כתב, שדעת הדרכי משה (סי' תכב אות ה) להקל, אך דעת הלבוש והב"ח והא"ר להחמיר, וסיים שהגמ"א (כאן) כתב שיחזור לקרוא את ההלל בלי ברכות.

[משנב ס"ק ס]

למפרע לא יצא⁽³⁰⁾ וכו', ודקא בסדר הפסוקים⁽³¹⁾.

(30) ולומר את ההלל בעל פה, כתב בביה"ל לעיל (סי' מט ס"א ד"ה כגון) שאם שגורים בפיו היטב פסוקי ההלל, יכול לאומרם בעל פה, אבל אם אינם שגורים בפיו היטב לא יאמרם בעל פה, כיון שיכול לבוא לידי טעות ולא יצא ידי חובת הלל, וגם ברכתו תהיה לבטלה.

(31) ומילה אחת שקראה למפרע, דהיינו שהקדים לקרוא אותה קודם המילה שלפניה בפסוק, כתב לעיל (סי' סד ס"ק ב) לענין קריאת שמע שכל שכן שנקרא למפרע.

[משנב ס"ק כז]

אם דלג פסוק אחר⁽³²⁾.

(32) ואם דילג מילה אחת, כתב בשעה"צ לקמן (סי' תפח ס"ק ב) שבימים שאין גומרים בהם את ההלל אינו צריך לחזור, אבל בימים שגומרים בהם את ההלל, כתב במשנב שם (ס"ק ב) שצריך לחזור ולהתחיל מאותו פסוק שדילג.

[ביה"ל ד"ה למפרע]

והתחיל פסוק שני⁽³³⁾.

(33) ולענין קריאת המגילה כתב לקמן (סי' תרצ ס"ו ד"ה הקורא), שאם אחרי הברכה התחיל לקרוא מהפסוק השני ודילג על הפסוק הראשון, נחשב הדבר להפסק בין הברכה לתחילת המצודה, וצריך לחזור ולברך.

[ביה"ל ד"ה למקום]

והוא צעין פסק בדרבנן⁽³⁴⁾.

(34) ובמשנב לעיל (סי' רטו ס"ק כ) כתב, שלדעת הרמב"ם (פ"א מהל' ברכות ה"ט) האיסור של 'לא תשא' בברכות הוא רק מדאורייתא, אבל דעת כמה ראשונים שעיקר האיסור הוא רק מדרבנן, כיון שמזכיר את הברכה דרך שבח והודאה, והפסוק 'לא תשא את שם' וגו' אינו אלא אסמכתא בעלמא. והוסיף, שמ"מ בין לדעת הרמב"ם ובין לדעת שאר הפוסקים, אם מסופק על איזה ברכה אם בירך או לא, אם היא ברכה מדאורייתא חוזר ומברך, אבל אם היא ברכה מדרבנן לא יחזור לברך, וביאר בשעה"צ שם (ס"ק כא), שכיון שהסמיכו חז"ל איסור זה על 'לא תשא' שהוא חמור יותר משאר הלאוין, אסור להחמיר בזה ולברך מספק.

[משנב ס"ק כח]

"הללו עבדי ה' שְׁעֲמָדִים"⁽³⁵⁾ וכו', אם קרא מִלְשָׁב אָפְלוּ בְּיָמִים שְׁגוּמְרֵי הַהֵלֶל, יצא⁽³⁶⁾.

(35) ומטעם זה, גם לענין ברכת הגומל שכתב הרמב"ם (פ"י מהל' ברכות ה"ח) שיש לאומרה בעמידה, כתב הא"ר (סי' ריט ס"ק א) שהוא משום שיש להלל ולשבח את ה' בעמידה.

ולטעם זה של הא"ר, שכל דברי שבח והלל לה' הרי הם כאמירת הלל וצריך לאומרם בעמידה, הקשה בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' נא) שהרי הטעם שלא אומרים הלל בפורים כתוב בגמרא (מגילה יד, א) שהוא משום שקריאת המגילה נחשבת כהלל, ואם כן למה אין דין לעמוד בקריאת המגילה כמו בהלל.

(36) ומי שבריא אותו חלשה וקשה עליו העמידה, כתב הערוך השלחן (סי"ג) שרשאי לשבת בהלל, ואף שבתפילת שמונה עשרה טורח ועומד.

הלכות ראש־החודש סימן תכג

ביאורים ומוספים

[ביה"ל ד"ה מעמוד]

שאם יקטל אותו דבר לא יפיל, בנזאי פטר⁽³⁷⁾.

[משנ"ב ס"ק ג]

ויבדע קורא ויבדע קורא⁽⁴⁾.

(4) ובטעם הדבר שקוראים בראש חודש ארבעה אנשים, כתב הלבוש (ס"א) על פי המשנה במגילה (פ"ד מ"ב), שבכך מראים שקדושתו גדולה יותר מיום חול שבו קוראים רק שלשה אנשים, וכמו כן אין מוסיפים ברי"ח על ארבעה קוראים, לומר שקדושתו פחותה מקדושת יום טוב, שבו הרי יש חמשה קוראים.

[ביה"ל ד"ה ולי]

שקטיוק גס"פ מנגד דין⁽⁵⁾.

(5) וכן כתב במשנ"ב לעיל (סי' קלו ס"ק כא) שמנהגם כדעת השו"ע ולא כדעת הגר"א הנ"ל, וכן הורה החזו"א (ארחות רבו ח"ג עמ' נה). וטעמו, כיון שבדברי הרמב"ן [שהובאו במשנ"ב ס"ק ט] מבואר שלא כדעת הגר"א. מאידך, הגר"מ טוקצינסקי (לוח אי"ר ח' חשון, ובספרו ארץ ישראל סי' ו ס"ב) כתב שמנהג הפרושים בארץ ישראל כדעת הגר"א בזה.

[משנ"ב ס"ק ד]

ואמר ר' אשי' ויבדע קורא⁽⁶⁾.

(6) ואם טעו ומיד אחר קריאת התורה התפללו מוסף, ולא אמרו 'אשרי' ריבא לציון, כתב בשו"ת אגרות משה (ארו"ח ח"ד סי' ע' אות טו) שמיד אחר חזרת הש"ץ של מוסף יש לומר 'אשרי' ריבא לציון, ולאחר מכן יאמר הש"ץ קדיש תתקבל על התפילה.

[משנ"ב ס"ק ו]

שצריך לומר 'את מוסף' וכו', ויש שאינם אומרים רק בשנת העיבור⁽⁸⁾ וכו', נהגו נהגו ופשוטה⁽⁹⁾ וכו', וצריך לחזור ולהתפלל⁽¹⁰⁾ וכו', בתמידי יום ובקרבן מוסף, נצא⁽¹¹⁾.

(7) ואם טעה ואמר ואת 'מוספי' ראש חודש הזה, כתב הכף החיים (ס"ק יז) שיצא ידי חובה.

(8) ובטעם הדבר כתב הא"ר (ס"ק ו), שבתפילה זו יש י"ב לשונות 'לטובה ולברכה' וכו' כנגד י"ב החודשים, ולכן כנגד חודש העיבור מוסיפים לשון 'לכפרת פשע'. והוסיף, שלפי טעם זה יש לומר כן בכל שנת העיבור, וסיים שבראשונים לא ראה נוסח זה.

(9) והחזו"א (ארחות רבו ח"ג עמ' נד) נהג לאומרו בשנה מעוברת עד ר"ח ניסן ולא עד בכלל. והערוך השלחן (ס"ה) והבן איש חי (שנה ב' פ' ויקרא אות יט) כתבו לאומרו בכל שנת העיבור. ומנהג נוסף כתבו המקור חיים (ס"ג) והיוסף אומץ (סי' תרצא), שיש לאומרו רק בחודש העיבור.

(10) ואם נזכר קודם שסיים את תפילתו, כתב לעיל (סי' רסח ס"ק טז) לענין הטועה בתפילת שבת, שיחזור ליתכנת שבת, ואם כן הוא הדין בראש חודש, שאם לא סיים את תפילתו יחזור לתחילת הברכה האמצעית.

ואם נזכר כשעומד באמצע הברכה, כתב השו"ע לעיל (שם ס"ב) שיש אומרים שהטועה בתפילת מוסף של שבת והתפלל בה כשל

המשך במילואים עמוד 46

סימן תכג

סדר קריאת התורה בראש־החודש

[משנ"ב ס"ק א]

דהוא סיומא דתפלת שחרית⁽¹⁾.

(1) והקדיש שלאחר ההלל, כתב לעיל (סי' קכג ס"ק יח) שהוא מתחילת תפילת השמונה עשרה, ולכן כתב (שם) שיהיה הש"ץ מלדבר שלא מעניני התפילה עד לאחר קדיש תתקבל שלאחר ההלל.

ואם טעה ואמר לאחר ההלל חצי קדיש, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פל"ט הע' קיג) שלאחר קריאת התורה יכול לומר קדיש תתקבל במקום חצי קדיש.

וכשמתחיל ש"ץ לקריאת ההלל, המנהג הוא שהש"ץ הראשון אומר את הקדיש תתקבל. ומ"מ אם הש"ץ השני שמע את כל חזרת הש"ץ, כתב הגר"ח קניבסקי (שם) שמסתבר שגם הוא יכול לומר את הקדיש תתקבל שאחר ההלל.

[משנ"ב ס"ק ב]

ולוי חזר וקרא⁽²⁾ וכו', ועל־כן צריך לעשות כנזכר לעיל⁽³⁾.

(2) וגם כשאין לוי בבית הכנסת, כתב בשו"ת אמרי ישר (ח"ב סי' ט אות ג) שבמקום לוי יכול הכהן לעלות שנית, אף שחזורים לקרא פסוק שכבר קראו בעליית הכהן. וכן כתב בשו"ת הר צבי (ארו"ח ח"א סי' סז) לענין הקריאה של חול המועד סוכות שלכל העולים לתורה קוראים את אותם הפסוקים, שאם אין לוי נוהגים שהכהן עולה שנית במקום לוי. מאידך, התורת חיים (סופר, סי' קלו ס"ק יג) הסתפק מה יעשו באופן זה, וכתב שמוטב שהכהן יצא מבית הכנסת ולא יעלה שנית לתורה, וכן כתב הנפש חיה (מרגליות, סי' קלה ס"ח).

(3) ואם טעה וקרא ללוי עד 'ובראשי חדישיכם', כתב השערי אפרים (שער ז סי"ח) שיקרא לעולה השלישי עוד פעם מ'עולת תמיד' עד 'ובראשי חדישיכם', ואף שבכך הוא חוזר לקרוא מה שכבר קרא, מותר לעשות כן כיון שאי אפשר באופן אחר, וכמו בקריאה של חול המועד סוכות שלכל העולים לתורה קוראים את אותם הפסוקים.

וכן אם טעה וקרא לעולה השלישי גם את הקריאה של העולה הרביעי, כתב הכף החיים (ס"ק ז) שיחזור ויקרא לעולה הרביעי 'ובראשי חדישיכם', ומותר לעשות כן אף שחוזר לקרא מה שכבר קרא, כיון שאי אפשר באופן אחר.

תכג סדר קריאת התורה בראש-חודש, ובו ד' סעיפים:

א טור ב משנה
קבלה כ"א ג שם
וכבר ד טור ה שפלי
הלקט סמ"מ מה, וכן
הוא מנהג ספרדים
ו טור ד שם מנהג
ספרד

א *אומר קדיש (ב) (א) תתקבל וכו', ב'ומוציאין ספר-תורה וקורים בו ארבעה, אין פותחין מהם ואין מוסיפין עליהם, ואין מפטירין בנביא: ב וקורא הכהן שלשה פסוקים, שהם 'וידבר' 'צו' 'ואמר', (ב) *וְלֹאִי חֹזֶר וְקֹרֵא 'ואמר', וקורא 'את הכבש אחד' וצ"שירית האיקה, וישראל קורא 'עלת תמיד' עד 'ובראשי חדשיכם', (ג) (ג) ורביעי קורא 'ובראשי חדשיכם' עד הסוף: ג (ד) 'אומר קדיש 'ואשרי' 'קא לציון', ואין אומרים יענף ה' ביום צנה, (ה) ומחזיר ספר-תורה למקומו ועומדים להתפלל (ו) תפלת מוסף, ומחזיר שליח-צבור התפלה (ז) 'ואומר (ג) (ג) 'בְּתָר', ובשמיניע למלא כל הארץ בכו"ד אומר 'לעמכם משבחים' כמה בקדשת שחרית, ואחר ששים תורת התפלה (ח) אומר קדיש, (ט) 'ואומר מזמור ברכי נפשי את ה': ד (י) נוהגים (ז) לחלוץ תפלין כשרוצים להתפלל מוסף:

שערי תשובה

[ג] בְּתָר. עין בה"ט. וכתב בספר גוה'מלך סימן קלר דבריה יאמר ועמך ישראל ובשבת ירו"ט עם עמך ישראל, כי בשבת ירו"ט ישאל הם עקר ע"פ המדרש, ע"ש ש"כ"ב בשם הרב מריה דוד גרשון ז"ל, ועין בבר"י בשם הארחות-טריים והגל"ב ש"כ"ב, דלכך אומר 'עם' לפי שישאל עקר עפ"י המדרש כ"י, וע"ש ששאל ונתן בזה מהא דהג"מ פ"ג דח"ת דקאמר טוב וטובה עם ד"א וכוותו' לשנים סוף וקאמר ובריש פ"ז דטהרות ופסקי דהפסח 'עם' עקר, אחר זמנין ונקט 'עם' על ספ"ל, ע"ש:

ועין סימן כה סי"ג. ועין פ"ח מה שנסתפק, ועין יד-ארתן:

באר הלכה

בעונה על שחיתות פסחים בעמידה שהרי אין לשיבה בעונה, עד כאן לשונו שם, הרי דמיסע להוראתו משיבה בעונה, ולפי מה שכתבו תוספות דשם מ"ר סמיקה, אס"מ מכל-שכן דאין להחמיר בהלל חוץ לפקדוש בסמיקה, ורק לפי השעם שכתבו רמז לזה מקרא 'העמידים בבית ה'". אפשר שיש להחמיר לקחתה דסמיקה לא מקרי צמידה: ומעבד מעצט שאם נקט אותו דבר לא יכל, בנדיא מקרי* * וְלֹאִי חֹזֶר וְקֹרֵא. עין במשנה בריה דר' גר"א בזה. ובאמת הקריש* בחודשיו הקשה על הש"ס כפי פירוש המפרשים, דאמאי לא נעשה כמו שכתב הגר"א, ונאשר בצ"ר עין משום דלא ניקח לה לפרש 'דלג' אפצמדות, וכן פסק תרמ"ז, עין שם. ודע עוד, דמסקת סופרים שהביא הגר"א בזה, דבר קרמי תרמ"ז ונמאיר, עין שם בחודשיהם, אלא שהם גרסו בזה בגרסתנו שהשינו מסים עד 'ותסבו', ולפי זה כתבו דלמסקת סופרים נמי דולגים פסוק אחד, אלא דלמסקתו זו קאי הדלוג על השלישי, ולתרמ"ז שם כפי פירושו במסקת סופרים נזכר שם שמי דעות בזה, ודלוגה ראשונה השלישי דולג ודלוגה שניה לא משגיחין כלל בזה במקום שאי אפשר, ועל-כן מסים השני עד שני פסוקים שלכתוף הפורה, והשלישי קורא אותם ומסים עד 'ובראשי חדשיכם', והגר"א בהנחותיו שם גרס בענין אחר, עין שם. ומכל מקום למעשה נסים כמה שכתב תרמ"ז אחר שהענין על כל המקראים ששענו, וחדש דידלג' דש"ס קאי ר' על מנחות, מסים בזה הלשון: אלא שכן קשה שכתבנו עליהם גמאנים, וכל שכן בזה שאין בפניהם שלשה משום אסור, וכבר שנינו: אל לשנה אדם מפני הפחולקת, עד כאן לשונו. ועין בתשובות חסד-סופר סימן קא שחזיק גס"ב מנהג דינ"ד, וכן בתשובות משבנות-יעקב סימן ק"ז:

ועין בבאר הלכה: ג (ד) אומר קדיש. הינו תחצר קדיש וקורא 'וביום השבת' עד פרשה דראש-חודש, והרביעי קורא 'ובראשי חדשיכם' עד פרשה דראש-חודש, ואחר-כך 'אשרי' 'ובא לציון' (ה) ומחזיר ספר-תורה וכו'. ובמקומו המנהג שמתחזירין הספר-תורה להיכל מיד אחר קריאה, כמו שכתב הרמ"א בסוף סימן כה: (ו) תפלת מוסף. ויש א"ת שנוי נסתאות: (ג) יש גורסין 'זכרון לבסם היי', ויש גורסין 'זכרון לבסם היי', ויש אומרים 'זכרון לבסם היי', ואין לשנות שום מנהג. צריך לומר 'ומנחתם ונספיקם' ולאפוקי ממאן דאמר שאין לומר 'ונספיקם'. יש שכתבו שצריך לומר 'את מוסף' וכו', ויש שכתבו שצריך לומר 'את מוסף' וכו', וכן יש אומרים 'ולכפרת פשע', ויש שאינם אומרים רק בשנת העבורה, ואפילו בשנת העבור, יש שאינם אומרים אותו אלא עד כלות חודש העבור דהינו עד אחר חודש אדר, ובכל אלה נהרא נהרא ופשטתה⁶, וכל אחד יעשה כמנהג המקום. אם התפלל תפלת שמונה-עשרה (ג) במקום מוסף לא יצא אפילו תפיר 'עלה וכו', וצריך לתור ולהתפלל⁷, והשעם, דצריך להזכיר קרבתו המוספים. מיהו, אם אמר באחת מן הברכות 'הי' רצון ששעשה לפניך חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף', יצא⁸, ויכליעל בסימן רסח סעיף ד: (ז) 'ואומר 'בְּתָר'. הינו לפי מנהג בני ספרד, ואנו בני אשכנז אומרים 'קדש' כמו בתפלת שחרית: (ח) אומר קדיש. הינו קדיש שלם עם 'תתקבל' בשביל התפלה: (ט) 'ואומר מזמור ברכי נפשי את ה': (י) נוהגים (ז) לחלוץ תפלין כשרוצים להתפלל מוסף: (ז) נוהגים וכו'. והשעם, דכמו דאין מניחים תפלין ביום-טוב משום שיו"ט-טוב בעצמו אות, (ד) כמורכן

שער הציון

(ב) לאפוקי בהנחה (אחרונים): (ג) עין מגן-אברהם ואלהי רבה ופרי תדש ובסידור יצ"ח. ובסידור רב עמם הגרסא 'זכרון לבסם היי', וגם גורס 'זכרונות פשע', עין שם: (ג) מגן-אברהם ואלהי רבה. ובפרי תדש כתב דלמחבר בסימן רסח סעיף ו יצא, עין שם, ואינו כן, דהעקר בראש-אומרים שם, וכמו שכתבו שם האחרונים לתמה על המחבר: (ד) לבוש: